

BAŞKURLAR VE BAŞKURT DESTANLARI THE BASHKIRS AND THE EPICS OF BASHKIR

Doktora Öğrencisi Seher KARADAĞ

Ankara Üniversitesi, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara / TÜRKİYE,
ORCID: 0000-0003-2785-7429

ÖZET

Başkurlar, güney ve orta Ural Dağları'nın doğu ve batı taraflarındaki bozkırlarda yaşayan bir Türk kavmidir. Irk ve lehçe bakımından Kıpçaklar ile akraba kabul edilmektedirler. XVI. yüzyılda Çarlık Rusyası hâkimiyetine giren Başkurlar, toprakları ve bağımsızlıkları için çetin mücadelelere girişmişlerdir. Bağımsızlık hareketlerini eğitim ve yenileşme hareketleri ile devam ettiren Başkurt halkı Rusya Federasyonu'nun bağımsız bir üyesi olmuştur. Başkurt destanları eski Şaman inancı izlerini taşımakla birlikte. Başkurların yaşadığı coğrafyada çok sayıda göl ve akarsuyun bulunmasının etkisi ile su ve su altı dünyası önemli rol üstlenmiştir. Kendine has özellikleri de gözler önüne sermektedir. Bu destanlar Gılgamış Destanı, Dede Korkut Hikâyeleri, Köroğlu Destanı gibi farklı coğrafyaların destanlarıyla da benzer noktalar arz etmektedir. Çalışmamızda kısaca Başkurt halkının tarihinden bahsedilmiştir. Türk kültür tarihinin derin izlerini taşıyan Başkurt destanları ile diğer destanlar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Başkurlar, Başkurt destanları, Şamanizm, destan, Türk mitolojisi.

ABSTRACT

The Bashkirs are a Turkish people living in the steppes on the east and west sides of the southern and central Ural Mountains. In terms of race and dialect, they are accepted as the relatives with Kipchaks. The Bashkir Turks who had been under the domination of Tsarist Russia in the 16th century, struggled hard for their lands and independence. The Bashkir people, who continued their liberation movements with education and innovation movements, became an independent member of the Russian Federation. Bashkir epics carry the traces of the ancient shamanic belief. In the geography where Bashkirs live, there are many lakes and rivers. So water and underwater world plays an important role in the epics and this is a distinctive feature. These epics have similar points with the epics of different geographies such as epic of Gilgamesh, stories of Dede Korkut, epic of Koroglu. In this study, the history of the people of Bashkir is mentioned briefly. The similarities and differences between the Bashkir epics and other epics were examined.

Key Words: Bashkirs, Bashkirs Epics, Shamanism, epic, Turkish mythology

1. GİRİŞ

Destanlar, masallar, menkıbeler, türküler, efsaneler bir milletin eski batıl inançlarını, totemsi ve geleneksel tasavvurlarını günümüze taşıyan en önemli miraslardır. İnsanlığın çok eski çağlarını, yaşayış ve inançlarını, kültürel etkileşimlerini keşfetmemizi sağlarlar. Bu bakımdan Başkurlar ile ilgili araştırmalarda destanlar önemli doneler taşımaktadır. Başkurt destanları onların milli kültürlerini, eski Türk inanç motiflerini barındırmakla kalmaz aynı zamanda farklı coğrafyalarda yaşayan Türk halklarının kültürleriyle derin bağlar oluşturur. Araştırmamızda Başkurların kültürü, inançları, yaşayışları ile ilgili izleri destanlar yoluyla ortaya çıkartmaya çalışacağız. Öncelikli olarak Başkurların kısa tarihinden bahsetmemizin daha doğru olacağını düşünüyoruz.

2. BAŞKURT TARİHİ

Başkurtlar, güney ve orta Ural Dağları'nın doğu ve batı taraflarındaki bozkırlarda yaşayan bir Türk kavimidir. Başkurtlar lehçe ve ırk bakımından Kıpçaklar ile akraba oldukları kabul edilmekte ve asıl yurtları olarak Türkmenistan'ın batı bölgesi gösterilmektedir (Gömeç, 2015: 293). Başkurdistan Muhtar Cumhuriyeti'nin yüzölçümü 143.600 km² olup, 2015'teki sayıma göre nüfusu 4.200.000'dür. Başkurtların %60'ı ülkesinde yaşamaktadır. Tatar ve Çuvaş Türkleriyle birlikte cumhuriyetteki Türkler toplam nüfusun %55'ini oluşturmaktadır (Gömeç, 2015: 302). Kaşgarlı Mahmut, Başkurtları Yimeklerle, Basmılların arasında zikretmekte ve Bizans sınırına yakın bir coğrafyada yaşadıklarını anlatmaktadır (Kaşgarlı Mahmut, 1985: 28). X.yy'da yaşamış olan Arap gezgini İbn Fadlan, Başkurt coğrafyasını ziyaret etmiş ve bu kavim hakkında ilginç bilgiler vermiştir. Bu kavmi Türklerin en zararlısı, en pisi, insan öldürmeye en çok cüret edenleri olarak tanıtır. İbn Fadlan, Başkurtlar'ın on iki Tanrısı olduğunu hatta bir kısmının yılan, balık, turna kuşu gibi hayvanlara taptıklarını anlatmıştır (İbn Fadlan, 2010: 20). Başkurt adının manası üzerine var olan birkaç rivayet şöyledir. Hz. Muhammed, İslamiyet'i öğretmek için üç kişiyi Ural bölgesine göndermiş ve bu sahabelere Ural Dağları'na kadar bir bozkurt rehberlik etmiştir. Ural Dağlarında bulunan bu kavim İslamiyet'i kabul ettikten sonra Başkurt diye adlandırılmıştır. Diğer bir rivayete göre Uzak Doğu'da karlı dağların olduğu bir yerde Başkurt, Nogay, Kazak, Kırgız gibi boylar birlikte yaşarlarken, bir gün aralarında anlaşmazlık çıkar ve bunların arasından bir bey ayrılarak ava gider, önüne çıkan bir kurt ona yol gösterir. Bu bey, kurdun Tanrı tarafından gönderildiğine inanır ve ailesini de yanına alarak Ural Dağlarına gelir. Buna istinaden kurdun baş olduğu kavim anlamında "Başkurt" adını almışlardır. Hatta XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Ruslar ile mücadele ederken Başkurtların kurt başlı sancaklar kullandıkları söylenmektedir (Gömeç, 2015: 294).

XIII. yüzyıl gezginlerinden Plano Carpini, Başkurtların memleketi için Büyük Macaristan diyerek onları Macarlardan saymıştır (Ligeti, 1996: 95). Oysa Tabın, Kıpçak, Yurmatı, Bürçen, Ming, Usergen, Tünevür, Türkmen, Katay, Koylı, Tokuzlar, Kırgız, Büler, Uran, Uvanış, Karşı, Salcuvut, Beketin, Kerey gibi Türk boylarını içermektedirler (Gömeç, 2015: 295). X. yüzyılda Başkurtlar, İslam'a girmeye başlamış, XIV. yüzyılın ilk yarısında Öz-Bek Han (1313-1340) zamanında ise İslam, Başkurdistan'da tamamen yayılmıştır. İslam dininin kabulüyle, aynı zamanda Arap alfabesini de kabul etmişler Arap, Acem ve daha sonra Türk yazı kültürüne katılmışlardır. Kazan Hanlığı'nın yıkılmasından sonra (1552), Başkurt toprakları Ruslar tarafından işgal edilmiştir. 1574'te Başkurt istihkamı Turatau yerine Ufa şehri inşa edilmiştir (Demir, 2002: 126). XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Çarlık Rusyası, Tatarlara ve Başkurtlara ait toprakları zorla gasp ederek manastırlara dağıtıyordu. Buralarda Rus çiftlikleri kuruluyor, Rus unsurlarını getirilip buraya yerleştirilerek İdil boyundaki Rus kolonizasyonuna hız veriliyordu. Başkurtlar, Türkistan'a yakın olmalarından dolayı Türk dünyası ile münasebetleri devam etmiş ve bu sayede benliklerini muhafaza edebilmişlerdir. Zaman geçtikçe Rusların, Başkurt topraklarını gasp etmeleri, ağır vergileri ve kötü muameleleri birçok kanlı isyanın çıkmasına neden olmuştur. 1645'te çıkan Başkurt isyanı oldukça kanlı şekilde bastırılmıştır. Yalnızca maddi çıkarları değil, dini duyguları da rencide olan Başkurtlar, 1664'te Ruslara karşı kurtuluş savaşı başlatmışlardır. Bu bağımsızlık hareketinin başında Sadıroğlu Seyyid adlı bir "aksakal" vardı. Bu yüzden bu savaşa "Seyyid kıyımı" denilmiştir (Kurat, 1987: 226-227). Kanlı savaşlar sonrası Rus yönetimini tanımak zorunda kalan Başkurtlar, Rusya ile birlikte sosyalist rejime geçmiştir. Bu tarihten itibaren bu yeni yönetime adapte olmaları gerektiğini düşünerek, Rus baskılarına eğitimle ve yeniliklerle karşılık vermeyi uygun görmüşlerdir. 1905 Rus İhtilali'nin toplantı yapma, düşüncüyü yayma konusunda hazırladığı uygun zeminde, İsmail Gaspıralı'nın o dönemde sloganlaştırdığı "dilde, fikirde, işte birlik" düşüncesinin tesiriyle, bütün Müslüman toplulukları bir çatı altında toplama düşüncesiyle harekete geçtiler (Tokatlı, 2002: 145).

1917 Bolşevik İhtilali ile ortaya çıkan ortamı değerlendirmek isteyen Başkurt Türkleri, A. Zeki Velidi Togan (o zamanlar Velidof) önderliğinde düzenlenen Rusya Müslümanları Kongresi'ne katılarak ihtilalin vadettiği, halkların eşitliği ilkesi çerçevesinde haklarını korumaya çalıştılar. Önce Kazan Türkleriyle İdil-Ural Tatar Devleti'ni kurmak için uğraşan Başkurtlar, anlaşma sağlanamayınca aynı işi Kazak Türkleriyle yapmak istediler. Fakat Kazaklarla da anlaşma olmayınca 1919'da yine A. Zeki Velidi başkanlığında, Başkurt Otonom Cumhuriyeti'ni kurdular. Fakat bir müddet sonra bu küçük Başkurt Cumhuriyeti Kızıl Ordu tarafından ortadan kaldırıldı (Saray, 1992: 131). Tüm mücadelelere rağmen 23 Mart 1919 tarihinde Başkurdistan, Sovyetler Birliği'ne özerk cumhuriyet olarak katılmak

zorunda kalmıştır. Bu tarihte kurulan ülke sınırlarında daha sonra 1925'te ve 1934'te bazı değişiklikler olmuştur. Örneğin, Başkurdistan'a bağlı olan Argayaş bölgesi 1934'te Çelyabinsk oblastına bağlanmıştır. Bu tarihten Sovyetler Birliği, dağılına kadar aynı toprak yapısını korumuştur. Başkurdistan, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yeniden yapılanan Rusya'nın, 31 Mart 1992 tarihli Federasyon Antlaşmasını önceden müzakerelerde bulunmadan imzalamıştır. Ancak başta bu antlaşmayı imzalamayan Tataristan'ın bazı imtiyazlar elde etmesi sonucunda benzer bir imtiyaz antlaşması da 3 Ağustos 1994'te Başkurdistan ile yapılmıştır. Bu imtiyaz antlaşması Tataristan ile imzalanan antlaşmadan daha kapsamlıdır. Bu imtiyaz antlaşmasına göre Başkurdistan Rusya Federasyonu'nun bağımsız bir üyesi olarak tanınmış, doğal kaynaklarına sahip olma hakkı, vergilendirmenin sınırlandırılması ve otonom bir yasa ve hukuk sistemine sahip olma hakkı verilmiştir. Ülkenin bugünkü anayasası da 24 Aralık 1993'te kabul edilmiştir (Yiğit, 2002: 153-154).

3. BAŞKURT DESTANLARI

Başkurt destanlarının en meşhur olanları Ural Batır, Akbozat, Akhak Kola, Zayatülek ve Hıvhlıv, Kuziyürpes ile Mayanhılv, Küsek Bey'dir. Başkurtların destanlarında izlerine rastlanan Şamanlık geleneği, çok köklü bağlara, animizm ve mistik inançlara dayanmaktadır.

Rusya bilim adamlarından İ. Georgi, İ. Lepechin, S. Rudenko'nun eserlerinde Başkurt Şaman inancına dair bilgiler bulunmaktadır. Türkiye'de ise bu konu üzerinde Başkurt asıllı halkbilimci Abdülkadir İnan çalışmıştır (İnan, 1976: 161-166). İnan'a göre Kazaklar ve Başkurtlar arasında birçok Şamanizm kalıntıları yaşamaktadır. Hatta İnan, Başkurtlar arasında yaptığı araştırmada dinlediği bir rivayete göre "on iki bavlı" (on iki bağlı yani on iki kabile) Başkurtların her "bavu" nun mübarek bir kuş ve ağacı olduğunu, eski zamanda tanımadık bir adama rastlandığı zaman kuşunun ve ağacının ne olduğunu sorduklarını aktarmaktadır. Bu rivayetdeki "on iki kabile" ve "on iki kuş" hikâyesi İbn Fadlan'ın haber verdiği "on iki tanrı" ya ve bazı kuşlara tapan Başkurtları hatırlatmaktadır (İnan, 1986: 47).

Eski Türk inancı gelenekler ve sözlü edebiyat ürünleri içerisinde de varlığını devam ettirmektedir. Türk destanlarında genellikle eski inanç kalıntılarının bariz örneği olan üç ayrı dünya bulunmaktadır. Bu üç dünyanın ilki Tanrı Ülgen'in ve iyi ruhların yaşadığı gökyüzü, ikincisi insanların ve yer-su denilen ruhların yaşadığı yeryüzü, üçüncüsü ise insanlara ıstırap veren kötü ruhların efendisi Erlik'in yaşadığı yer altı dünyasıdır. Başkurt destanlarının farklı bir tarafı ise bu üç dünyaya ek olarak bir de su altı dünyasının bulunmasıdır. Başkurt destanlarında su motifinin yaygın olarak görülmesinin nedeni İdil, Ural bölgesinde İdil, Yayık, Hakmar gibi büyük akarsuların bulunması ve bu akarsuları besleyen irili ufak birçok nehrin yer almasıdır. Gene bu bölgede birçok irili ufaklı birçok gölün yer alması da etkili olmuştur. İşte bu yüzden Başkurt destanlarında su motifi ve su altı dünyası fazlaca yer almaktadır. Su altı dünyası özellikle, Akbozat, Zayatülek Menen Hıvhlıv, Akhak Kola destanlarında mekân olarak geçmektedir (Karagöz, 2008: 475).

Dünyadaki yaratılış destanlarının pek çoğunda "başlangıçtaki su" motifi Türk destanlarında da yer almaktadır (Sepetçioğlu, 1998: 18-31). Altay Yaratılış destanında ; "*Yerin yer olduğunda, sularla kaplıydı her yer, Ne gök vardı, ne de ay, ne güneş, ne de bir yer. Tanrı uçar dururdu, insanoğluya tek idi, O da uçar, dururdu, sanki Tanrıyla eşti. Uçar, hep uçarlardı, yer yoktu konmazlardı*" (Ögel, 1995: 451) İfadeleri yer alırken benzer şekilde ünlü Başkurt destanı Ural-Batır'ın başlangıcında yer alan: "*Öncelerin öncesinde kişi oğlunun olmadığı gelip ayak basmadığı o taraflarda kuru yerin varlığını hiç kimsenin bilmediği dört tarafını denizin sardığı bir yer varmış...*" (Ergun ve İbrahimov, 1996: 16-17) cümleleri Başkurtların da yaratılışın başlangıcı olarak "sonsuz su" mitine inandıklarını göstermektedir. Bu aslında şaşılacak bir durum değildir çünkü dünyayı bereketli hale getiren ve canlı her şeyin babası olan göksel Okeanos veya fırtına bulutu nehri hakkında anlatılan eski bir arya efsanesinden etkilenen Yunan filozof Thales "her şeyin özünün su" olduğunu söyleyerek bu konuyu bilim diline çevirmiştir (Weber, 1998: 12). Kısacası toparlamamız gerekirse efsanelerde sıkça kullanılan "sonsuz su" motifi çeşitli zamanlarda farklı coğrafyalarda mitoloji içerisinde yer almıştır.

Ural Batır destanında yer alan ilgi çekici bir su motifi de ab-ı hayat denilen ölümsüzlük bahşettiğine inanılan kutsal sudur. Efsanenin kahramanı Ural Batır ölümsüzlük suyunu bulmak için maceradan maceraya atılır. Bu maceralarında kendisine kardeşi Şülgen eşlik eder. Ural iyiliği temsil ederken kardeşi Şülgen kötülüğü temsil etmektedir (Atnur, 1996: 88). Ural Batır destanı Sümer Gılgamış destanı ile de benzerlikler göstermektedir. Gılgamış da Ural Batır gibi ölümsüzlük arayışındadır. Her iki

destanda da kahraman boğa ile güreşir ve boğayı öldürür. İnsanları cezalandırmak isteyen Tanrılar tufan olayını meydana getirir. Kahraman kayak sayesinde bu felaketten kurtulur (Atnur, 1996: 58; Duralı, 1992: 42-6). Ural Batır destanı sadece Gılgamış destanı ile değil Köroğlu destanı ve Dede Korkut Hikâyeleri ile de ciddi benzerlikler taşımaktadır. Hayat suyu - ölümsüzlük suyu motifi söz konusu destanlar arasında benzerliği sağlayan unsurlardan biridir. Köroğlu destanın Anadolu varyantında Bingöl dağlarında olan ab-ı hayat suyundan Köroğlu ve atı içerek ölümsüzlere karışır şeklinde anlatılmaktadır. Ural Batır destanının devamı niteliğinde olan Akbuzat destanı da Köroğlu ile benzerlikler taşımaktadır. Akbuzat destanındaki olaylar büyük oranda su altı dünyasında geçmektedir. Hevben halka kötülük eden dev ile Mesem Han'la mücadele eder. Halka kötülük eden dev ve Mesem Han'a karşı yapılan mücadele motifi, Köroğlu destanındaki halka zulüm eden beye karşı yapılan mücadele motifine benzemektedir (Ergun, 2012: 15). Köroğlu'nun Kır atı gibi Hevben'in sihirli atı Akbuzat'ın kahramanın en büyük yardımcısı olması ve olağanüstü özellikler taşıması önemlidir. Türk mitolojisinde atları Tanrı, Cennet'ten gönderir. Buna göre atlar gök ya da ak-kır renktedir yani Tanrısal renklerde dirler. Kahramanın ne zaman başı sıkışsa ona yardım eden, konuşan hatta uçan varlıklardır (Ergun, 2012: 14). Başkurtlar arasında atların insanlara göl altı dünyasından nasıl geldiğini anlatan sözlü rivayetler vardır. Destanlarda Şulgen, Asılıkul, Aksirat ve Mavisli gibi bugün Başkurt Özerk Cumhuriyeti topraklarında bulunan göllerin dibinden yeryüzüne çıktıklarını anlatan epizotlar bulunmaktadır. Ve Başkurt inancına göre en iyi cins atlar göl altı dünyasından nesli gelen atlardır (Sagitov, 1986: 126) . Başkurt destanlarındaki motifler Dede Korkut hikâyeleriyle de benzerlikler taşıdığını belirtmiştik. Örneğin Akbuzat destanında su altı dünyasının kızı olan Nerkes, Hevben'e dedesiyle yaptığı güreşi hatırlatır. "Ben er gibi güçlü doğdum. Senin baban Yayık'ı güreşte yendim." demektedir. Bu hikâye, Bamsı Beyrek hikâyesindeki kahraman kız motifini hatırlatmaktadır. Bu motife göre kahraman kendisine güç olarak denk olan bir kıza âşık olmaktadır. Bu kız yiğit bir şekilde ata biner, avlanır hatta güreşir (Adıgüzel, 1999: 25; Ergin, 1971: 53-95).

Türk destanlarında olağanüstü kadın tipi kahraman ile ilahi güçler arasında iletişimi sağlamakla yükümlü bir varlıktır. İlahi güçlerin kahramana armağanıdır. Kahramana macerası esnasında yardımcı olacak tılsımlı at, silah gibi unsurlar ilahe kadın tipi aracılığı ile ulaştırılır. İlahe kadın tipinin kahramana bahsettiği bu nesnelere olağanüstü niteliklere sahiptir. İlahe kadın tipi insan dışı bir varlıktır. Dolayısıyla, olağanüstü yetenekleri vardır. Bu olağanüstü yeteneklerin başlıcaları geleceği görme, sihir yapma, metamorfoz (don değiştirme) ve sıra dışı fiziki güç şeklinde kendini gösterir (Düzgün, 2007: 665). Metamorfoz ya da Türk mitolojisindeki ismiyle don değiştirme yani kahramanların suret değiştirmeleri, hayvan, ağaç ve saire şekillerine girebilmeleri, canlarını bir hayvan, bilhassa kuş şekliyle saklamaları, bütün kavimlerin masallarında rastlanan ve bütün dünyaya yayılmış, bir motiftir (Ögel, 1995: 133).

Başkurt destanlarında da kadın kahramanlar ilahi nitelik taşıdıkları için sık sık don değiştirme motifiyle yer almaktadırlar. Ural Batır Destanı'nda yer alan Ahyılıv, Zayatülek ile Hıvhlıv Destanı'nda Hıvhlıv, Akbuzat Destanı'nda yer alan Nerkes olağanüstü yaradılışa malik kadın tiplerdir. Ural Batır'da Hüma kuşu, Akbuzat'ta Nerkes'i kuğu donuna girmiş şekilde görmekteyiz (Düzgün, 2007: 666). Ural Batır ve Akbuzat destanlarında kadın kahramanın kuğu kuşuna dönüşmesi motifi, kuğunun Başkurtların anası olduğuna dair ilginç totemi yansıması bakımından da önemlidir (Sagitov, 1986: 130). Şamanistlere göre bütün dünya ruhlarla doludur. Dağlar, göller, ırmaklar ("yer - su") hep canlı varlıklardır. Kutsal saydıkları Alaş, Tannau, Hangay, Altay dağları, Abakan, Kem (Yenisey), Katun, Bey, Akbaşlığ, Sütgöl ırmak ve gölleri Şamanistler için yalnız coğrafi isimler değil, tıpkı insanlar gibi konuşan, duyan, evlenen, çocuk sahibi varlıklardır. İnan, "Bir Şamanist'in dağlardan ve ırmaklardan bahsederken bunların dağlardan ve suların mı, yoksa bu coğrafi isimleri taşıyan insanoğullarından mı bahsettiğini fark etmek güçtür" demektedir. Dağların ruhu vardır. Bu durum çok eski ilkel devirlerden kalma animizm etkisi taşımaktadır (İnan, 1976: 34-35). XVIII. yüzyılda Başkurt ülkesine seyahat eden yabancı araştırmacılar, Başkurtların Tura-Tav denilen dağı taparcasına kutsal saydıklarına ve adaklar sunduklarına tanık olmuşlardır (İnan, 1991: 257). Başkurt destanlarında da dağ kültü inançlarının izlerine rastlanmaktadır. Ural Batır destanında Ural Batır'ın öldükten sonra vücudunun Ural Dağlarına dönüşmesi (Sönmez, 2008: 174), Zayatülek ve Hıvhlıv'da destanın kahramanlarının öldükten sonra gömüldükleri Balkan Dağı'nın Başkurtlar tarafından kutsal kabul edilmesi örnek olarak sıralanabilir (Düzgün, 2007: 480). Destan kahramanlarının öldükten sonra vücutlarının kutsal dağlara dönüşmesi Başkurtlarda dağ kültürünün ne kadar önemli olduğunu kanıtlamaktadır.

4. SONUÇ

Başkurt destanları insanlığın ilk dönemlerine ait izler taşımaktadır. Avcılık ve toplayıcılık ile hayatını sürdüren ilk insanlar için göl, dağ, orman bilinmezliğe açılan birer kapı olmasının yanında onların hayatlarını devam ettirebilmelerini sağlayan geçim alanlarıydı. Bu yüzden göl, dağ, orman gibi alanlara ilahi anlamlar yüklemeleri doğaldır. İnsanoğlunun en eski inanışları olan Animizm, Totemizm, Şamanizm gibi inanç sistemlerinin izlerine Başkurt destanlarında da rastlamaktayız. Bu tür inanç sistemleri yapıları dolayısıyla başka dinler içerisinde varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Türk destanlarında Şaman inancında var olan iyiliğin ve ışığın kaynağı olan gökyüzü âlemi ile kötülükler âlemi olan yeraltı arasındaki mücadeleye sık sık rastlamaktayız. Başkurt destanlarında diğer Türk destanlarından farklı olarak su altı dünyası sahne olarak yer almaktadır. Su altı bilinmezliğin dünyası olmasının yanında Başkurt coğrafyasında su kaynaklarının yoğun şekilde yer alması da destanlara etki etmiştir. Türk destanlarında kahramanın kötülüklerin dünyası ile mücadelesinde en büyük yardımcıları ilahi nitelikli kadın ve atıdır. At ve kadın iyilikler dünyası gökyüzü ile ilişkilidirler. Ural Batır ve onun bir devamı şeklinde olan Akbuzat destanları Sümer Gılgamış, Köroğlu Destanı ve Dede Korkut hikâyeleri ile ciddi benzerlikler taşımaktadır. Bu konuda söyleyebileceğimiz; Sümerler ile Türklerin akrabalığı konuları araştırılmaya, tartışılmaya açık bir konu iken Köroğlu destanı, Dede Korkut Hikâyeleri gibi Türk kültürüne ait destan ve hikâyelerle benzerlikler şaşırtmamalıdır. Nitekim aynı kültür dünyasının hayal dünyasına ait eserler oldukları unutulmamalıdır. Başkurt destanlarındaki motiflere Anadolu'da anlatılan destanlarda da rastlamamız bundandır. Kısacası, destanlar Türk kültür ve tarihinin eşsiz tanıklarındır. Bu yüzden onların araştırılması ve tanıtılması tarih araştırmaları açısından son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

- ADIGÜZEL, S. (2012). *Başkurt Destanı Akbuzat'ın Epik Kurallara Göre İncelenmesi*, Milli Folklor, 11(44), 24-34.
- ATNUR, G. (1996) *Ural Batır Destanı Üzerine Bir Araştırma*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- DEMİR, B. (2002). *Başkurdistan*, Türkler Ansiklopedisi, C.XX: 126-140, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- DURALI, T. (1992). *Gılgamış Destanı*, İstanbul: Çantay Yayınları.
- DÜZGÜN, Ü. K. (2007). *Başkurt Destanlarının Tipolojisi*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ERGİN, M. (1971). *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.
- ERGUN, M. (2012). *Ural Batır, Akbuzat ve Köroğlu Destanları Arasındaki Benzerlikler*, Milli Folklor, 13(49): 13-15.
- ERGUN, M.-İBRAHİMOV, G. (1996). *Başkurt Halk Destanı Ural Batır*, Ankara: Türksöy.
- GÖMEÇ, S. (2015), *Türk Cumhuriyetleri ve Topulukları Tarihi*, Ankara; Akçağ Yayıncılık.
- İBN FADLAN SEYAHATNAMESİ. (2010). (Çev. Ramazan Şeşen), İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- İNAN, A. (1976). *Eski Türk Dini*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- (1986), *Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara: TTK.
- (1991). *Makaleler ve İncelemeler C.II.*, Ankara: TTK.
- KARAGÖZ, E. (2008), *Başkurt Destanlarında Sualtı Dünyası*, TUDOK: 473-478.
- KAŞGARLI MAHMUT. (1985). *Divan-ı Lûgat-it Türk*, (Çev. Besim Atalay), Ankara: TDK.
- KURAT, A. N. (1987). *Rusya Tarihi*, Ankara: TTK.
- LİGETİ, L. (1996). *Bilinmeyen İç Asya*, (Çev. Sadrettin Karatay) Ankara: TDK.
- ÖGEL, B. (1995). *Türk Mitolojisi, C.I-II* Ankara: TTK.

- SAGİTOV, M. M. (1986). *Başkurt Folklorunda Hayvanlara Tapınma*, (Çev. Nuri Yüce), Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, 1982-1983:125-132.
- SARAY, M. (1992). *Başkurt*, DİA, C.5, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- SEPETÇİOĞLU, M. N. (1998), *Karşılaştırmalı Türk Destanları*, İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- SÖNMEZ, S. (2008). *Türklerde Dağ Kültü İnancı ve Altay, Tıva, Şor Destanlarında Dağ*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- TOKATLI, S. (2002). *Başkurt Türkleri*, Türkler, C.XX:140-152, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- WEBER, A. (1998). *Felsefe Tarihi*, (Çev. H. Vehbi Eralp), İstanbul: Sosyal Yayınları.
- YİĞİT, A. (2002), *Başkurdistan*, Türkler, C.XX:152-162, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.